XOTIN-QIZLAR ISH BILAN BANDLIGINI TA'MINLASHDA UY MEHNATINING SAMARADORLIGI

Eshqobulova Charos O'roq qizi
O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Biznes va Tadbirkorlik oliy maktabi "Biznesni boshqarish MBA Moliya" mutaxassisligi magistranti
ORCID: 0009-0006-0845-683X

Received: 11.11.2025
Revised: 12.11.2025
Accepted: 13.11.2025

Kalit so'zlar:
ayollar ish bilan bandligi, ishsizlik, ishchi kuchiga talab va taklif, ijtimoiy mexanizmlar, masofaviy mehnat, tadbirkorlik, kasanachilik.

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasida aholi bandligini ta'minlashda ustuvor yo'nalishlardan biri sifatida kasanachilik (uy mehnati) faoliyatining ahamiyati muhokama qilingan. Kasanachilikni rivojlantirish orqali ishchi kuchining, xususan, xotin-qizlar va mehnatga layoqatli nogiron shaxslarning ish bilan bandligi oshiriladi, ishlab chiqarish va xizmat ko'rsatish hajmi kengayadi. Maqolada kasanachilikning huquqiy asoslari, davlat tomonidan berilgan imtiyozlar va xotin-qizlar bandligini ta'minlashdagi amaliy natijalar tahlil qilingan.

Keywords:
female employment, unemployment, labor demand and supply, social mechanisms, remote work, entrepreneurship, handicrafts

Abstract. This article discusses the importance of handicrafts (home-based work) as one of the priority directions in ensuring employment in the Republic of Uzbekistan. The development of handicrafts increases the employment of the workforce, especially women and persons with disabilities, and expands the production of goods and provision of services. The article analyzes the legal foundations of handicrafts, state-provided incentives, and practical results in ensuring female employment.

Ключевые слова:
занятость женщин, безработица, спрос и предложение рабочей силы, социальные механизмы, удалённая работа, предпринимательство, ремесленничество.

Аннотация. В данной статье рассматривается значение ремесленной деятельности (домашний труд) как одного из приоритетных направлений обеспечения занятости населения в Республике Узбекистан. Развитие ремесленничества способствует увеличению занятости трудоспособного населения, особенно женщин и лиц с ограниченными возможностями, а также расширяет производство товаров и оказание услуг. Статья анализирует правовые основы ремесленной деятельности, государственные льготы и практические результаты в обеспечении занятости женщин.

Kirish. O‘zbekiston Respublikasida aholi bandligini oshirish va oilaviy byudjet daromadlarini ko‘paytirish davlat siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biridir. Shu maqsadda, O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti 2006-yil 5-yanvardagi PF-3706-sonli Farmoni hamda Vazirlar Mahkamasining tegishli qarorlariga muvofiq, ish bilan band bo‘lmagan aholini ishlab chiqarish va xizmatlar sohasiga jalb etish, xususan xotin-qizlar va mehnatga layoqatli nogiron shaxslar ish bilan bandligini oshirish uchun kasanachilikni rivojlantirish zarurati mavjud.

Kasanachilik - uy sharoitida yoki kichik ishlab chiqarish maydonlarida tayyor mahsulotlar ishlab chiqarish va xizmatlar ko‘rsatish faoliyati bo‘lib, u ishchi kuchining bandligini oshirish, iqtisodiy faollikni rag‘batlantirish va oilaviy daromadni ko‘paytirish uchun samarali vosita hisoblanadi [4]. Shu bilan birga, kasanachilik orqali ishlab chiqarish va xizmatlar o‘rtasida kooperatsiyani kengaytirish, mahalliy iqtisodiyotning rivojlanishiga hissa qo‘shadi. Ushbu faoliyat, ayniqsa, xotin-qizlar ish bilan bandligini ta’minlashda muhim ahamiyatga ega, chunki u uy sharoitida daromad topish imkonini beradi, oilaviy majburiyatlarni bajarish bilan bir vaqtda iqtisodiy mustaqillikni oshiradi [5].

Mavzuga oyd adabiyotlar sharhi. Ilmiy adabiyotlarda kasanachilikning xotin-qizlar ish bilan bandligini oshirishdagi roli keng tahlil qilingan. Raximova (2007) kasanachilikning iqtisodiy va ijtimoiy ahamiyatini ko‘rsatgan bo‘lsa [4], Norboyeva (2022) xotin-qizlar ishsizligini kamaytirishdagi mahalliy dasturlar samaradorligini ta’kidlaydi [5]. Shuningdek, PF-3706 (2006) va PQ-214 (2022) kabi normativ hujjatlar davlat siyosatidagi amaliy chora-tadbirlarni belgilaydi. Xolmominov va boshqalar (2019) ishchi kuchini band qilishning ijtimoiy-iqtisodiy mexanizmlarini o‘rganib, kasanachilikning samarali vosita ekanligini tasdiqlaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Maqolada O‘zbekiston hududlarida xotin-qizlar ish bilan bandligini oshirishda kasanachilikning roli tahlil qilindi. Tadqiqot kvantitativ va sifatli metodlar kombinatsiyasi asosida olib borildi.

Tahlil va natijalar. O‘zbekiston Respublikasida so‘nggi yillarda kasanachilikni rivojlantirish, ayniqsa xotin-qizlar va ijtimoiy himoyaga muhtoj aholi qatlamlarini ish bilan ta’minlashda muhim omilga aylandi. Kasanachilik faoliyati nafaqat oilaviy daromadni oshiradi, balki ijtimoiy barqarorlik va mahalliy ishlab chiqarishni rivojlantirishga ham xizmat qiladi [4].

Davlat tomonidan qabul qilingan “Ayollar bandligini ta’minlash va ularni tadbirkorlikka jalb etish dasturi” (2021-yil) hamda Bandlik va kambag‘allikni qisqartirish vazirligining 2024-yilgi faoliyati natijasida kasanachilik ko‘lami sezilarli darajada kengaydi. Ayniqsa, tikuvchilik, kulolchilik, oziq-ovqat mahsulotlarini qayta ishlash, xizmat ko‘rsatish va masofaviy IT-mehnat yo‘nalishlarida ayollar bandligi oshdi.

1-jadval

Hududlar kesimida kasanachilik natijalari (2020–2024-yillar)

Hudud	Yangi ish o‘rinlari (2020–2024)	Xotin-qizlar uchun ish	Ish bilan bandlik foizi (%)

		o‘rinlari	
Parkent tumani	420	245	58
Toshkent shahri	590	310	54
Samarqand viloyati	470	260	56
Farg‘ona viloyati	510	280	57

Manba: O‘zbekiston Respublikasi Bandlik va kambag‘allikni qisqartirish vazirligi (2024); Davlat statistika qo‘mitasi (2023).

Yuqoridagi jadval ma’lumotlaridan ko‘rinib turibdiki, 2020–2024-yillar davomida barcha hududlarda yangi ish o‘rinlari soni sezilarli oshgan [7]. Eng katta o‘sish Toshkent shahri va Farg‘ona viloyatida kuzatilgan bo‘lib, bunda xotin-qizlar bandligini ta’minlashga yo‘naltirilgan mikromoliyalashtirish dasturlari, kasb-hunar o‘quv markazlari va uyda mehnat qilish uchun subsidiya berish amaliyoti asosiy rol o‘ynagan.

Parkent tumanida 245 nafar ayol yangi ish joyi bilan ta’minlanib, bu umumiy ish o‘rinlarining 58 foizini tashkil etdi. Ushbu natija tuman miqyosida tikuvchilik, shirinlik tayyorlash, milliy suvenirlar ishlab chiqarish kabi faoliyat turlariga berilgan imtiyozli kreditlar va soliq yengilliklari samarasidir [8].

Toshkent shahrida esa xotin-qizlar bandligi 310 nafarni tashkil etib, jami ishchi kuchining 54 foizini qamrab oldi. Poytaxtda asosan onlayn kasanachilik, raqamli xizmatlar (dizayn, tarjima, marketing) va masofaviy mehnat turlari jadal rivojlanmoqda. Bu esa yuqori darajadagi texnologik infratuzilma va internet imkoniyatlari bilan bog‘liq.

Samarqand va Farg‘ona viloyatlarida kasanachilik faoliyatining o‘sish sur’atlari 56–57 foiz atrofida bo‘lib, bu hududlarda oilaviy korxonalar, hunarmandlar uyushmasi loyihalari va mahalliy bozorlarning faolligi bilan bevosita bog‘liq.

Asosiy natijalar

1. Ayollar bandligi oshdi: 2020–2024-yillarda kasanachilik faoliyati orqali ayollar o‘rtasidagi ishsizlik darajasi 2,5 foizga qisqardi [6].

2. Oilaviy daromadlar barqarorlashdi: Kasanachilik oilaviy byudjetni qo‘shimcha daromad manbalari bilan mustahkamladi.

3. Mahalliy iqtisodiyot faollashdi: Hududiy ishlab chiqarish va xizmat ko‘rsatish hajmi ortdi, ichki bozor uchun milliy mahsulotlar taklifi kengaydi.

4. Masofaviy mehnat shakllari rivojlandi: Internet asosida xizmat ko‘rsatuvchi kasanachilar soni oshib, ayollar uchun qulay ish sharoiti yaratildi.

5. Ijtimoiy faollik kuchaydi: Ayollar o‘z mehnati orqali iqtisodiy mustaqillikka erishmoqda, bu esa ularning ijtimoiy mavqeini mustahkamlamoqda.

Xulosa va takliflar. O‘zbekiston Respublikasida kasanachilikni rivojlantirish so‘nggi yillarda xotin-qizlar bandligini ta’minlashning eng samarali

mexanizmlaridan biriga aylandi. O‘tkazilgan tahlillar shuni ko‘rsatadiki, kasanachilik ayollarga uy sharoitida mehnat qilish, oilaviy byudjetni mustahkamlash va ijtimoiy faolligini oshirish imkonini bermoqda.

Birinchidan, kasanachilik mehnat bozoridagi gender tafovutni kamaytirishda muhim rol o‘ynamoqda. Ayniqsa, tog‘li va chekka hududlarda istiqomat qiluvchi, og‘ir turmush sharoitiga ega ayollar uchun bu faoliyat barqaror daromad manbai bo‘lib xizmat qilmoqda [6].

Ikkinchidan, davlat tomonidan yaratilgan huquqiy va iqtisodiy sharoitlar – soliq imtiyozlari, subsidiyalar, mikrokreditlar hamda “Ayollar daftari” dasturi orqali ko‘rsatilgan yordamlar kasanachilikning barqaror rivojlanishiga imkon bermoqda [1; 2].

Uchinchidan, kasanachilik faqat iqtisodiy emas, balki ijtimoiy barqarorlikni ham mustahkamlaydi. Bu faoliyat orqali ayollar oilaviy majburiyatlarini bajarish bilan birga mehnat faoliyatida ishtirok etish imkoniyatiga ega bo‘lmoqda. Natijada, jamiyatda ayollarning iqtisodiy mustaqilligi va ijtimoiy mavqei ortmoqda.

To‘rtinchidan, tahlillar shuni ko‘rsatadiki, 2020–2024-yillar davomida xotin-qizlar bandligi 10–12 foizga oshgan, kasanachilik orqali esa 1,5 mingdan ortiq yangi ish o‘rni yaratilgan. Bu natijalar kasanachilikni mahalliy iqtisodiyot rivojining muhim tarkibiy qismiga aylanganini tasdiqlaydi [3].

Tadqiqot asosida quyidagi tavsiyalar berilishi mumkin:

Huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish:

Kasanachilik faoliyatini yanada qulay va barqaror qilish uchun Mehnat kodeksi hamda soliq qonunchiligida uy mehnatining aniq huquqiy maqomini belgilovchi maxsus bandlar kiritilishi lozim. Bu ayollar mehnat huquqlarini kafolatlashga yordam beradi.

Raqamli kasanachilikni rivojlantirish:

Axborot texnologiyalari asosida masofaviy mehnat turlarini kengaytirish zarur. Dizayn, onlayn marketing, tarjima, IT-xizmatlar va boshqa raqamli kasblar bo‘yicha ayollar uchun maxsus treninglar tashkil etish lozim.

Moliyaviy qo‘llab-quvvatlash tizimini kengaytirish [9]:

Ayollar uchun imtiyozli kreditlar va subsidiya dasturlarini ko‘paytirish, ularni “Ayollar daftari” va “Temir daftar” tizimlari orqali ustuvor ravishda moliyalashtirish zarur.

Kasb-hunar va malaka oshirish markazlarini rivojlantirish:

Hududlarda kasanachilik yo‘nalishida kasb-hunar o‘quv markazlari faoliyatini kuchaytirish, “ustoz-shogird” tizimini amaliyotga keng tatbiq etish lozim.

Mahalliy bozorlarda mahsulotlarni sotish imkoniyatlarini kengaytirish:

Kasanachilar mahsulotlarini sotish uchun onlayn va oflayn savdo maydonlarini yaratish, “Made in Mahalla” savdo yarmarkalarini muntazam o‘tkazish taklif etiladi.

Statistik monitoring tizimini takomillashtirish:

Kasanachilik faoliyati va xotin-qizlar bandligi bo‘yicha yagona elektron monitoring tizimini joriy etish zarur. Bu natijalarni tahlil qilish va yangi strategiyalar ishlab chiqish imkonini beradi.

Hududiy tenglikni ta’minlash:

Kasanachilik imkoniyatlari poytaxt bilan bir qatorda chekka hududlarga ham teng taqsimlanishi kerak. Ayniqsa, Qoraqalpog‘iston Respublikasi va tog‘li hududlarda ayollar uchun qo‘shimcha imtiyozlar berilishi maqsadga muvofiq.

Umuman olganda, Kasanachilik - bu nafaqat mehnat bandligini ta’minlovchi iqtisodiy faoliyat turi, balki ijtimoiy barqarorlikni mustahkamlovchi mexanizmdir. O‘zbekiston tajribasi shuni ko‘rsatadiki, mazkur sohani rivojlantirish orqali xotin-qizlarning iqtisodiy faolligi ortmoqda, oilaviy farovonlik mustahkamlanmoqda va mahalliy ishlab chiqarish tizimi jonlanmoqda. Shu sababli, kelgusida kasanachilikni davlat siyosatining muhim ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida rivojlantirish — ijtimoiy barqarorlik va gender tengligini ta’minlashda strategik ahamiyat kasb etadi [4; 3].

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti (2006) “Kasanachilikni rivojlantirish to‘g‘risida”gi PF-3706-son Farmoni, 5-yanvar. Toshkent: Prezident matbuot xizmati.

2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasi (2022) “Kasanachilik faoliyatini rivojlantirishni qo‘llab-quvvatlash chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-214-son qarori, 1-iyul. Toshkent: Norma.uz.

3. Bandlik va mehnat munosabatlari vazirligi (2024) O‘zbekiston Respublikasida aholi bandligi holati va tendensiyalari bo‘yicha yillik hisobot. Toshkent: Bandlik vazirligi nashriyoti.

4. Raximova D. (2007) Kasanachilik faoliyatining ijtimoiy-iqtisodiy asoslari. Toshkent: Iqtisodiyot nashriyoti.

5. Norboyeva M. (2022) Ayollar bandligini oshirishda kasanachilikning o‘rni. “Ijtimoiy tadqiqotlar jurnali”, 4(2), 45–52-betlar.

6. Norboyeva T. (2022). Xotin-qizlar iqtisodiy faolligini oshirishda kasanachilik faoliyatining roli. “O‘zbekiston ijtimoiy fanlar jurnali”, 3(1), 33–40-betlar.

7. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi (2024) “Mehnat bozori va ayollar bandligi ko‘rsatkichlari” bo‘yicha statistik ma’lumotlar. Toshkent: Stat.uz.

8. Parkent tuman hokimligi (2013) Hududda kasanachilik asosida yaratilgan yangi ish o‘rinlari haqida hisobot. Toshkent viloyati: Parkent hokimligi axborot byulleteni.

9. O‘zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi (2023) “Ayollar tadbirkorligini qo‘llab-quvvatlash dasturlari” bo‘yicha tahliliy ma’lumotnoma. Toshkent: Iqtisodiyot vazirligi nashriyoti.